

O attributech Boha (První české překlady dopisů, které si v červenci roku 1675 mezi sebou vyměnili B. Spinoza a G. H. Schuller)

ABOUT ATTRIBUTES OF GOD

*(THE FIRST CZECH TRANSLATIONS OF TWO LETTERS, WHICH WERE CHANGED BETWEEN B.
SPINOZA AND G. H. SCHULLER IN JULY 1675.)*

Martin Hemelík¹

Abstrakt: V rámci této stati jsou publikovány první české překlady dvou dopisů, které si v červenci roku 1675 mezi sebou vyměnili B. Spinoza a G. H. Schuller. Obsahem dopisů jsou námitky proti některým tvrzením Spinozovy Etiky a filosofovy odpovědi na tyto námitky. Diskuse se týkala problému atributů Boha.

Klíčová slova: Spinoza – G. H. Schuller – dopisy – atributy Boha.

Abstract: In the frame of this paper are published the first czech translations of two letters, which were changed between B. Spinoza and G. H. Schuller in July 1675. The content of letters are objections against some propositions of Spinoza's Ethics and philosopher's answers on these objections. The discussion was in relation to the problem of the attributes of God.

Keywords: Spinoza – G. H. Schuller – letters – attributes of God.

¹ Ústav cizích jazyků, III. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ruská 87, 100 00 Praha 10, martin.hemelik@lf3.cuni.cz

1 Několik slov úvodem

Po publikování prvních českých překladů Spinozových dopisů J. Jelleszovi, J. van Huddemu a J. Bouwmeesterovi pokračuji ve své snaze dokončit překlady všech dochovaných dopisů ze spinozovské korespondence, resp. těch, které kdysi do svého překladu výboru z této korespondence nezařadil J. Hruša.

Tentokrát se jedná o dopisy, které si v létě roku 1675 mezi sebou vyměnili B. Spinoza a Georg H. Schuller. O tomto pozoruhodném muži, který zemřel ve velmi mladém věku 28 let, neexistuje příliš mnoho zpráv. Mezi těmi ze starších dob navíc není příliš mnoho pozitivních informací.² Na druhé straně moderní badatelé³ se přiklánějí k názoru, že Schullerova role v posledním období Spinozova života rozhodně nebyla zanedbatelná, spíše naopak. V každém případě podle přeložených dopisů a zejména jejich záhlaví a závěrů se zdá, že přece jen mezi filosofem a mladým amsterodamským lékařem a alchymistou panovaly přátelské vztahy plné vzájemného respektu a vstřícnosti.

Z jejich vzájemné korespondence se dochovalo celkem 5 dopisů. Jeden z nich, konkrétně z října roku 1674, přeložil a zařadil do svého výběru i J. Hruša⁴. Nebylo ovšem zřejmé, že se jedná o dopis G. H. Schullerovi, neboť jeho adresát nebyl uveden. Odpovídá to tomu, že J. Hruša překládal z Bruderovy edice *Opera Posthuma*, kde je dopis pod číslem LXII uveden rovněž bez

² „Georg Herman Schuller (1651-1679). Tato postava z okruhu Spinozových korespondentů je poněkud zahalena tajemstvím. Stejně zvláštní a jaksi ambivalentní byly vztahy tohoto muže k B. Spinozovi. Proto lze snad oprávněně konstatovat, že byl jednou z nejkontroverznějších osobností, které se dostaly do bezprostředního filosofova okolí. Narodil se v klevském Weselu a v květnu 1671 byl na universitě v Leidenu imatrikulován na studium lékařství. Po studiích se usadil na Kalverstraat v Amsterdamu jako lékař. V srpnu roku 1679 se oženil s Kateřinou van der Pollovou, ale za několik týdnů ve velice mladém věku zemřel. Zprávy o tomto lékaři se dosti různí. Podobně nejasné jsou informace o vztazích tohoto mladého lékaře a alchymisty ke Spinozovi. Podle dostupných zpráv se zdá, že se opravdu v posledních měsících filosofova života pohyboval v jeho bezprostřední blízkosti. Dokládá to obsah dochované korespondence G. Schullera s G. W. Leibnizem. Na druhé straně to, co je zachyceno v oněch dopisech, působí poněkud zvláštně, zmateně, rozporuplně a nedůvěryhodně. Proto například nelze jednoznačně přitakat tomu, že to byl právě G. H. Schuller, kdo byl přítomen posledním okamžikům Spinozova života, i když on sám tak vystupoval. Stejně tak zatím není možné úplně vyjasnit jeho podíl na přípravě a editorské práci při vydání Spinozových *Opera posthuma*. Ostatně K. O. Meisma upozornil na to, že G. Schuller nepožíval ve vědeckém světě své doby zrovna nejlepší pověsti. Jeho jazykové znalosti byly chatrné (Mohl se tedy opravdu účinně podílet na editorské přípravě *Opera posthuma*?), a hlavním polem jeho zájmu byly alchymistické pokusy zaměřené na nalezení „kamene mudrců“. Kromě toho, zdá se, sledoval více materiální a pekuniární ohledy než duchovní cíle. V dopise, v němž informuje G. W. Leibnize o Spinozově úmrtí, okamžitě německému učenci nabízí ke koupi rukopis Spinozovy *Etiky* za 150 florinů. Samozřejmě, že není vhodné vyslovit bez dalšího upřesňování zpráv a dobových svědectví jakékoli hodnotící soudy o této poněkud zvláštní postavě ze Spinozova okolí. Prozatím totiž platí pouze to, že krátký a zřejmě také intenzivně prožitý život lékaře a alchymisty G. H. Schullera v sobě skrývá příliš mnoho tajemství a jeho vztah ke Spinozovi je spíše plný otazníků.“ (Hemelík, M.: *Baruch Benedictus Spinoza. Doba, život a myšlenky novověkého filosofa.*, Filosofia, Praha 2006, str. 250-251.)

³ Viz například Steenbakkers, P.: *Spinoza's Ethica from manuscript to print: Studies on text, form and related topics*. Dissertation. Assen: van Gorcum, 1994; Stewart, Matthew. *The Courtier and the Heretic: Leibniz, Spinoza and the Fate of God*. New York/London: W.W.Norton, 2006).

⁴ Viz B. Spinoza: *Listy*, přel. J. Hruša, v: Benedikta de Spinozy *Spisy filosofické II*, Filosofická bibliotéka, řada II, čís. 8, str. 181-184.

adresáta⁵. (Pro účely publikace v *Opera Posthuma* nebylo neobvyklé, že adresát dopisu nebyl z důvodu utajení uveden.)

Zbylé čtyři dopisy dosud přeloženy nebyly. Níže uvedené české prvopřeklady dopisů z léta 1675 se týkají především pochybností, které vznesl G. H. Schuller spolu s W. von Tschirnhausenem⁶ vůči některým tvrzením z textu Spinozovy *Etiky*. Jednalo se především o tvrzení týkající se Boha a jeho atributů. Filosof na tyto námitky velice přátelsky odpovídá a případně vysvětluje podrobnosti.

První české překlady byly pořízeny z Gebhardtovy edice Spinozových děl⁷ s přihlédnutím k ruskému⁸ a německému překladu.⁹

2 Základní informace o dopisech¹⁰

2.1 Dopis č. LXIII

Originál tohoto Schullerova dopisu se dochoval ve sbírce dopisů amsterodamského sirotčince Oranje-appel a později v archivních materiálech Doopsgezinde Collegianten (baptistické společnosti) v Amsterdamu.

V *Opera Posthuma* byl publikován pod číslem LXV. Nicméně tato jeho verze byla oproti originálu zkrácena a stylisticky vylepšena, takže se výsledná publikovaná podoba dopisu z určitých hledisek dosti lišila od originálu.

⁵ Viz Benedicti de Spinoza *Opera Posthuma quae supersunt omnia*, vol. II, ed. C. H. Bruder, Lipsiae 1844, str. 323-326.

⁶ „Mezi těmi, kteří sice nebyli původem Nizozemci, ale jinak považovali Spinozovu vlast za svůj domov, byl filosofu nejbližší osobně a názorově **Walther Ehrenfried hrabě von Tschirnhausen** (1651-1708). Přišel do Holandska jako sedmnáctiletý student, aby na universitě v Leidenu studoval lékařství a práva. V Holandsku pobýval sice pouze do roku 1675, ale také později, kdy již žil v rodném městě Görlitz v Sasku, se sem vždy rád vracel a udržoval četné přátelské a osobní kontakty s nizozemskými učenici. Osobní setkání se Spinozou mu zprostředkovali už v roce 1674 G. H. Schuller a P. van Gent. Pro Tschirnhausena bylo toto setkání fascinující, protože se spinozovská filosofie pro něj ukázala být nesmírně důležitá a inspirativní. S filosofem vedl četné diskuse (osobní, ale především v korespondenci) o výsostných tématech – svoboda vůle, lidská motivace, zákony pohybu apod. Při svých následně navazovaných kontaktech s mnoha učenými muži tehdejší Evropy (cestoval po Francii, Anglii, Itálii, osobně se setkal s Boylem, Oldenburgerm, Malebranchem, Borellim atd.) vystupoval vždy jako stoupenec spinozismu, i když ne vždy tak činil zcela veřejně. I po Spinozově smrti udržoval vztahy s holandskými přáteli z okruhu stoupenců spinozismu. Ve svém hlavním filosoficko-vědeckém pojednání *Medicina Mentis et Corporis sive Artis inveniendi praecepta generalia* (1687) koncipoval teorii poznání a etickou teorii, jež vykazovaly mnohé paralely se Spinozovou filosofií. Vездеjší lidské snažení má být zaměřeno k „blaženému životu“ (*vita beata*), který bude dosažitelný skrze poznání opřené o přísná kritéria všeobecné platnosti. Jeho základy musí vykazovat charakter axiomů. Vědecké renomé učeného a zcestovalého hraběte bylo značné a jeho záběr obdivuhodný. Kromě výrazných zásahů do rozvoje matematiky a experimentální přírodovědy byl také objevitelem později proslulé výroby porcelánu.“ (Hemelík, M.: *Baruch Benedictus Spinoza. Doba, život a myšlenky novověkého filosofa.*, Filosofia, Praha 2006, str. 277-278.)

⁷ Spinoza *Opera*. Im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften herausgegeben C. Gebhardt. Bd. I-IV, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg 1923-1925. Konkrétně ze IV. svazku, str. 274-278.

⁸ Бенедикт Спиноза: *Избранные произведения*, II, Moskva 1957, str. 600-604.

⁹ *Spinozas Briefwechsel*, ed. J. Stern, Reclam, Leipzig 1904, str. 235-238.

¹⁰ Dle komentářů a poznámek C. Gebhardta, viz cit. dílo, IV. sv., str. 422-424.

Originál publikoval poprvé J. van Vloten v *Ad Benedicti de Spinoza Opera Posthuma quae supersunt omnia Supplementum*, Amstelodami 1862, str. 313 a násl.¹¹ V Gebhardtově edici je souběžně publikován jak originál dopisu, tak jeho zkrácená a stylisticky zdokonalená verze z *Opera Posthuma*. Vzhledem k tomu je tato zkrácená verze, v původním latinském znění bez překladu, připojena i k prvnímu českému překladu.

Dopis vykazuje řadu nedostatků stylistických a jeho latinský jazyk není příliš dobrý. Proto je originální znění dopisu opatřeno řadou redakčních zásahů učiněných zřejmě při přípravě edice spinozovské korespondence pro *Opera Posthuma* či pro jejich holandskou verzi *Nagelate Schriften*¹². Svědčí o tom různé marginální poznámky a vpisky do textu. Podle rukopisu těchto marginálií je zřejmé, že se nejedná o Spinozovy, ani Schullerovy poznámky. Rukopis redaktora (redaktorů) odpovídá rukopisu opisů některých jiných listů a zdá se, že autorem vpisků a redakčních poznámek byl P. van Gent, jeden z redaktorů vydání *Opera Posthuma*.

2.2 Dopis č. LXIV

Originál tohoto dopisu se nedochoval. V *Opera Posthuma* byl publikován pod číslem LXVI. Pro účely edice tohoto listu v *Nagelate Schriften* byly provedeny určité redakční textové úpravy.

¹¹ Jak už jsem zmínil v poznámkách k překladu Spinozových dopisů J. Bouwmeesterovi, o objev originální podoby několika neznámých součástí spinozovské korespondence, a tedy i tohoto dopisu, se zasloužil amsterodamský knihkupec Frederik Muller. V padesátých letech 19. století totiž objevil pozůstatky z přípravy vydání Spinozových *Opera Posthuma*, která probíhala během roku 1677 (První tištěné vydání Spinozových děl z pozůstalosti se objevilo tři čtvrtě roku po filosofově úmrtí, tj. v prosinci roku 1677 a neslo název *B.D.S. Opera posthuma quorum series post praefationem exhibetur*. Všeobecně vzato byl tak vlastně tiskem vydán obsah filosofova psacího stolu, který byl, jak vypráví jeden ze Spinozových životopisců, J. Colerus, zaslán několik dnů po Spinozově smrti jeho příteli J. Rieuwertszovi st. do Amsterdamu. Zpracování této pozůstalosti se pravděpodobně ujala skupina lidí z okruhu Spinozových přátel: L. Meyer, J. Bouwmeester, G. H. Schuller a P. van Gent. Práce, zdá se, pokračovaly velice rychle a úspěšně. Svědčí o tom zprávy, které o těchto pracích podával v dopisech G. W. Leibnizovi jeden z editorů, námi sledovaný G. H. Schuller. V těchto zprávách (například z přelomu měsíce září a října 1677) se Schuller vyjadřoval velice optimisticky a očekával, že celé vydání bude realizováno během dvou týdnů. Nicméně o něco později v dopise z 5. listopadu 1677 oznamuje, že se vydání *Opera posthuma* zdrželo opět o několik týdnů. Nakonec byla distribuce celého díla zahájena až na přelomu let 1677 a 1678. Blíže viz Hemelík, M.: *Baruch Benedictus Spinoza. Doba, život a myšlenky novověkého filosofa.*, Filosofia, Praha 2006, str. 300.), v archívních materiálech amsterodamského sirotčince Oranje-appel. Mezi nimi také ne méně než 14 položek Spinozovy korespondence. Jádrem této kolekce tvořily Spinozovy autografy. Později byly tyto části spinozovské pozůstalosti předány do archívu zmíněné baptistické společnosti. (Gebhardt, C.: cit. dílo, str. 365) Tento archív existoval v původní podobě mezi lety 1675 až 1929 a obsahoval největší sbírku dopisů v Nizozemí. Viz <http://archieff.amsterdam/stukken/>.

¹² Na edici originálních (latinských) Spinozových textů bezprostředně navázalo vydání jejich prvního holandského překladu. Prakticky ve stejném čase jako latinská verze se objevila holandská verze pod názvem *De Nagelate Schriften van B.D.S. als Zedekunst, Staatskunde, Verbetering van t'Verstant, Brieven en Antwoorden. Uit verscheide Talen in het Nederlandse gebraagt (door J. H. Glazemaker) 1678*. První vydání vyšlo v poněkud menším rozsahu. Menší rozsah vyplynul z toho, že v holandské verzi chybělo *Kompendium gramatiky hebrejského jazyka* a index. Vydání s největší pravděpodobností připravili tři muži: nakladatel J. Rieuwertsz st., Spinozův přítel J. Jellesz a překladatel J. H. Glazemaker. Viz Hemelík, M.: *Baruch Benedictus Spinoza. Doba, život a myšlenky novověkého filosofa.*, Filosofia, Praha 2006, str. 301.

Seznam použitých zdrojů

Spinoza *Opera*. Im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften herausgegeben C. Gebhardt., Bd. I-IV, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg 1923-1925.

Der Briefwechsel des Spinoza im Urtexte, herausgegeben H. Ginsberg, E. Koschny, Leipzig 1876.

Spinozas Briefwechsel, ed. J. Stern, Reclam, Leipzig 1904.

Бенедикт Спиноза *Избранные произведения*, I-II, Moskva 1957.

Hemelík, M.: *Baruch Benedictus Spinoza (1632-1677). Doba, život a myšlenky novověkého filosofa.*, Filosofia, Praha 2006.

Epistola LXIII.

Praestantissimo Acutissimique Philosopho,
B. d. S.

G. H. SCHULLER

Vir Nobilissime ac Praestantissime

Erubescerem ob diuturnum hactenus silentium meum, unde pro favore a Benevolentia Tua mihi immerito exhibito ingratitude accusari possem, nisi Te cogitarem, generosam Tuam humanitatem ad excusandum potius quam incusandum inclinare, & scirem, eandem pro communi Amicorum Bono tam seriis vacare meditationibus, quales sine sontica turbare causa eidem noxium atque damnosum foret. Hanc itaque ob causam silui, contentus ex Amicis prosperam Tuam valetudinem interea percipere, sed per praesentes significare nitor, eadem nobilissimum amicum nostrum Dominum de Tschirnhausen nobiscum in Anglia adhuc frui, qui ter in suis (quas ad me dedit literis) Domino sua officia cum salute honorifica impertiri jussit, me iterato rogans, ut sequentium dubiorum solutionem tibi proponerem, insimulque ad ea responsionem desideratam expeterem, Nimirum, num placeret Domino demonstrationeⁱ[1] scilicet aliqua ostensiva possent concipere, sedⁱⁱ non ad impossibile deducere convincereⁱⁱⁱ, Nos non posse plura Dei attributa cognoscere quam cogitationem & extensionem;^{iv} praeterea num inde sequatur, quod creaturae, quae aliis attributis constant, econtra nullam possent^v concipere

[1] Zde je v originále připojena věta „*Serio abs te peto, ut hic motas dubitationes solvere, tuamque ad eas responsionem mihi mittere placeat.*“, kterou začíná verze publikovaná v *Opera Posthuma*.

List 63.

Nejpřednějšímu a nejpronikavějšímu
filosofu B. d. S.

G. H. SCHULLER

Muži nejvznešenější a nejpřednější

Za své dlouhé mlčení až do dnešní doby musel bych se červenat a vinit se z nevděčnosti vůči Tvé, mnou nezasloužené přízni a Blahovůli, kdybych si nemyslel, že se Tvá ušlechtilá lidskost kloní spíše k odpouštění než k obviňování, a kdybych nevěděl, že jsi zaměstnán plodnými úvahami pro společné dobro přátel, které přerušit bez vážné příčiny by bylo škodlivé. To bylo příčinou, proč jsem mlčel, snaže se mezitím získat zprávy od Přátel o Tvém lepším se zdraví, ale nyní toužím sdělit, že náš slavný přítel Pan de Tschirnhausen se dosud s námi v Anglii těší dobrému zdraví a že třikrát mi ve svých (dopisech, které mi předal) přikázal předat ti své pozdravy plné úcty, a naléhavě mne žádal, abych ti předložil řadu pochybností k vyřešení a poprosil o odpověď. Tedy Pánovi by bylo milé, kdyby bylo nějakým zjevným, ale nikoli k nemožnosti vedoucím důkazem přesvědčivě dokázáno, že nemůžeme poznat více atributů Boha než myšlení a rozlehlost; k tomu pak ještě, zda z toho plyne, že stvořené věci, které se skládají z jiných atributů, naopak nemohou pochopit žádnou rozlehlost, a také, že je z toho zřejmé, že je ustaveno tolik světů, kolik je atributů Boha; např. náš svět rozlehlosti, abych tak řekl, existuje v takové velikosti, v jaké by existovaly také světy, které se skládají z jiných atributů, avšak my nepoznáváme nic než rozlehlost mimo myšlení, tak by stvořené věci oněch

extensionem, atque sic viderentur constituendi tot mundi, quot sunt attributa Dei; Ex. Gr. Mundus noster extensionis, ut ita dicam, quantae amplitudinis Mundi, qui aliis attributis constant, existerent, quoque sicuti nos nihil nisi extensionem percipimus praeter cogitationem, sic creaturae illorum Mundorum nihil aliud deberent percipere, nisi attributum sui Mundi ac cogitationem. Secundo, Cum Dei intellectus a nostro intellectu tam Essentia quam existentia differat, ergo nihil commune habebit cum nostro intellectu, ac proinde (per 3 prop. Lib. I.^{vi}) Dei intellectus non potest esse causa nostri intellectus.

Tertio in Scholio p. 10^{vii} dicis, nihil in Natura clarius, quam quod unumquodque Ens sub aliquo attributo debeat concipi (quod optime percipio), & quo plus realitatis aut Esse habet, eo plura attributa ipsi competunt. Videretur hinc sequi dari Entia, quae tria, quator, &c. attributa habeant, dum tamen ex demonstratis colligere licuit, unumquodque Ens duobus tantum attributis constare, Nimir. certo aliquo attributo Dei & idea ejusdem attributi.

Quarto Exempla eorum, quae immediate a Deo producta, & quae mediante aliqua modificatione infinita desiderarem; Mihi videntur primi generis esse cogitatio ex extensio, posterioris Intellectus in cogitatione, Motus in extensione, &c.^{viii}

Atque haec sunt, quae a Praestantia Tua praedictus noster Tschirnhausen illustrari mecum desiderat, si forte otium subsecivum id concesserit, caeterum refert Dominum Boyle & Oldenburgh mirum de Tua persona formasse conceptum, quem ipse eisdem non solum ademit^{ix}, sed rationes addidit, quarum inductione, iterum non solum dignissime et faventissime, de eadem sentiant, sed & T. Theol. Politicum summe aestiment, cujus pro regimine Tuo Te certiore

světů nemohly poznat nic jiného, než atributy svého světa a myšlení.

Za druhé: Jestliže se chápavost Boha liší od naší chápavosti jak esencí, tak existencí, pak nemá nic společného s naší chápavostí a tedy (podle 3. tvr. I. kn.) chápavost Boha nemůže být příčinou naší chápavosti.

Za třetí: V poznámce k 10. tvr. říkáš, že v Přírodě není nic jasnějšího, než že každé jsoucno musí být chápáno pod nějakým atributem (což dobře poznávám), a že čím více má jsoucno reality, tím více atributy disponuje. Z toho, zdá se, plyne, že jsou dána jsoucna, která mají tři, čtyři atd. atributy, a přece z dokázaného je třeba dovodit, že každé jsoucno se skládá toliko ze dvou atributů, tedy nějakého určitého atributu Boha a ideje tohoto atributu.

Za čtvrté: Velmi bych si přál příklady toho, co je produkováno Bohem bezprostředně a co je zprostředkováno nějakou nekonečnou modifikací; mně se zdá, že prvního druhu je myšlení a rozlehlost, druhého pak chápavost v myšlení, pohyb v rozlehlosti atd.

To je to, co prosí náš Tschirnhausen spolu se mnou, aby Tvá učenost objasnila, pokud ti to zaneprázdněnost dovolí. Ostatně pánové Boyle a Oldenburg [2] zformulovali báječné hodnocení Tvé osoby, které on sám nejen přijal, ale i přidal důvody, jejichž uvedením soudí o tomtéž co nejuctivěji a nejpříznivěji, ale také soudí nejlepším způsobem o Traktátu teologicko-politickém, který jsem se neodvážil kvůli Tvému příkazu učinit známějším. Samozřejmě jsem (připraven) ke službě komukoli být a žít^x

[2] R. Boyle a H. Oldenburg byli učenci z okruhu anglické Royal Society. Blíže viz Hemelík, M.: *Baruch Benedictus Spinoza (1632-1677). Doba, život a myšlenky novověkého filosofa.*, Filosofia, Praha 2006, str. 248 a násl.

facere non fui ausus, certissimus, me ad
quaevs officia esse & vivere

Nobilissimi Viri
Servum paratissimum

G.H. Schuller

Amsterd. 25 Julii 1675

D. a Gent officiose salutat una cum J.
Riew.

Pro vysoce vznešeného muže převelice
připravený sluha

G. H. Schuller

V Amsterdamu 25. července 1675

Pána zdraví oficiálně Gent
s J. Rieuwertszem.

Epistola LXIV.

Doctissimo, Expertissimo Viro

G. H. SCHULLER

B. d. S.

Responsio ad precedentem.

Expertissime Vir^{xi},

Gaudeo, quod tandem occasio tibi oblata fuerit, ut me tuis literis, mihi semper gratissimis, recreares, quod ut frequenter facias, enixe rogo, &c.

Ad dubia pergo,^{xii} & quidem ad primum dico, Mentem humanam illa tantummodo posse cognitione assequi, quae idea corporis actu existentis involvit^{xiii}, vel quod ex hac ipsa idea potest concludi. Nam cujuscunque rei potentia sola ejus essentia definitor, (per Prop. 7. p. 3. Ethices^{xiv}) Mentis autem essentia (per^{xv} Prop. 13. p. 2.^{xvi}) in hoc solo consistit, quod sit idea Corporis actu existentis, ac proinde Mentis intelligendi potentia ad ea tantum se extendit, quae haec idea Corporis in se continet, vel quae ex eadem sequuntur. At haec Corporis idea nulla alia Dei attributa involvit, neque exprimit, quam Extensionem, & Cogitationem. Nam ejus ideatum, nempe Corpus (per Prop. 6. p. 2.^{xvii}) Deum pro causa habet, quatenus sub attributo Extensionis, & non quatenus sub ullo alio consideratur, atque adeo (per Axiom. 6. p. 1.^{xviii}) haec Corporis idea Dei cognitione involvit, quatenus tantummodo sub Extensionis attributo consideratur. Deinde haec idea, quatenus cogitandi modus est, Deum etiam (per eandem Prop.) pro causa habet, quatenus res est cogitans, & non quatenus sub alio attributo consideratur; adeoque (per idem Axiom.) hujus ideae idea Dei cognitione involvit, quatenus sub Cogitationis, & non quatenus sub alio attributo consideratur.

List 64.

Vysoce učenému a zkušenému muži

G. H. SCHULLEROVI

B. d. S.

Odpověď na předešlý (list).

Vysoce zkušený a znalý muži,

Raduji se, že se ti přece naskytla příležitost, abys mne potěšil svým dopisem, pro mne vždy velmi vítaným. Naléhavě tě žádám, abys tak činil častěji atd.

Přecházím k pochybnostem a k té první říkám, že lidská mysl může dosáhnout pouze na takové poznání, které zahrnuje ideu aktuálně existujícího těla, nebo toho, co lze z této samotné ideje vyvodit. Neboť samotná moc jakékoli věci je vymezena její esencí (podle 7. tvr. 3. kn. *Etiky*). Esence myslí však (podle 13. tvr. 2. kn.) spočívá pouze v tom, že je ideou aktuálně existujícího těla, a proto poznávací moc myslí se rozprostírá pouze k tomu, co v sobě zahrnuje ideu těla, nebo toho, co z ní plyne. A tato idea těla nezahrnuje, ani nevyjadřuje žádné jiné atributy Boha, než rozlehlost a myšlení. Neboť její ideatum, totiž tělo (podle 6. tvr. 2. kn.) má Boha za příčinu potud, pokud je uvažován pod atributem rozlehlosti a nikoli potud, pokud je uvažován pod nějakým jiným, a proto (podle 6. ax. 1. kn.) tato idea těla zahrnuje poznání Boha pouze potud, pokud je chápán pod atributem rozlehlosti. Dále tato idea, pokud je modem myšlení, má také Boha za svou příčinu (podle téhož tvr.), pokud je věcí myslící a ne potud, pokud je chápán pod jiným atributem; proto (podle téhož ax.) idea této ideje zahrnuje poznání Boha potud, pokud je chápán pod (atributem) Myšlení a nikoli

Apparet itaque Mentem humanam, sive Corporis humani ideam praeter haec duo nulla alia Dei attributa involvere, neque exprimere. Caeterum ex his duobus attributis, vel eorundem affectionibus nullam aliud Dei attributum (per Prop. 10. p. 1^{xix}) concludi, neque concipi potest. Atque adeo concludo Mentem humanam nullum Dei attributum praeter haec posse cognitione assequi^{xx}, ut fuit propositum. Quod autem addis, an ergo tot mundi constituendi sunt, quot dantur attributa? Vide Schol. Prop. 7. p. 2^{xxi}. Ethics. Posset praeterea haec Propositio facilius demonstrari genus, quando Propositio negativa est, prae altero eligere soleo, quia cum natura similium magis convenit. Sed quia positivum tantummodo petis, ad alterum transeo, quod est, an id possit ab alio produci, in quo tam essentia, quam existentia discrepat: nam quae ab invicem ita differunt, nihil commune habere videntur. Sed cum omnia singularia^{xxii} praeter illa, quae a suis similibus producuntur, differant a suis causis, tam essentia, quam existentia, nullam hic dubitandi rationem video.

Quo autem ego sensu intelligam, quod Deus sit causa efficiens rerum, tam essentiae, quam existentiae, credo me satis explicuisse in Schol. & Coroll. Prop. 25. p. 1. Ethic.^{xxiii}

Axioma Scholii Prop. 10. p. 1. ut sine ejusd. Scholii innui^{xxiv}, formamus ex idea, quam habemus Entis absolute infiniti, & non ex eo, quod dentur, aut possint dari entia, quae tria, quator, &c.^{xxv} attributa habeant. Denique exempla, quae petis, primi generis sunt in Cogitatione, intellectus absolute infinitus; in Extensione autem motus & quies; secundi autem, facies totius Universi, quae quamvis infinitis modis variet, manet semper eadem, de quo vide Schol. 7. Lemmatis^{xxvi} ante Prop. 14. p. 2.

His, Vir praestantissime, ad tuas, nostrique amici objectiones respondisse me credo, si

potud, pokud je chápán pod jiným atributem.

Ukazuje se tedy zjevným, že lidská mysl neboli idea lidského těla nezahrnuje, ani nevyjadřuje žádné jiné atributy Boha kromě těch dvou. Ostatně z těchto dvou atributů nebo jejich afektů nemůže být ani vyvozen, ani pochopen žádný jiný atribut Boha (podle 10. tvr. 1. kn.). A tak uzavírám, že lidská mysl nemůže dosáhnout poznání žádného atributu Boha kromě oněch dvou, jak znělo tvrzení. Ty však přidáváš, zda tedy je tolik světů, kolik je dáno atributů? Viz poznámku k 7. tvr. 2. kn. *Etiky*. Navíc může být toto tvrzení snadněji dokázáno dovozením věci ad absurdum, což je druh dokazování, které je negativním tvrzením a které mám ve zvyku volit, protože více souhlasí s přirozeností podobných věcí. Ale protože ty žádáš pouze pozitivní důkaz, přecházím k dalšímu, což jest, zda může být něco produkováno jiným, od něhož se liší jak esencí, tak existencí, neboť co se takto navzájem liší, nemá, zdá se, nic společného. Ale když se všechny jedinečné věci kromě těch, které jsou produkovány sobě podobnými, liší od svých příčin jak esencí, tak existencí, nevidím zde žádný důvod k pochybování!

Jakým způsobem chápu smysl toho, že Bůh je účinnou příčinou věcí, a to jak jejich esence, tak jejich existence, věřím, že jsem dostatečně vyložil v poznámce a důsledku k 25. tvr. 1. kn. *Etiky*.

Axiom pozn. k 10. tvr. 1. kn., jak jsem uvedl v závěru oné poznámky, formulujeme z ideje, kterou máme, absolutně nekonečného jsoucna a nikoli z toho, že jsou dána nebo by mohla být dána jsoucna, která mají tři, čtyři atd. atributy.

Dále příklady, které žádáš, v myšlení jsou prvního druhu absolutně nekonečná chápavost, v rozlehlosti pak pohyb a klid; druhého druhu pak tvář celého universa,

tamen scrupulum adhuc remanere existimas, rogo, ut mihi significare non graveris, et eum etiam, si possim, evellam. Vale^{xxvii}, &c.

Hagae Com. 29 Julii, 1675.

která byť se nekonečnými způsoby mění, přece zůstává stále táž, o čemž viz poznámku k 7. lemmatu před 14. tvr. kn. 2.

A tak, muži nejskvělejší, věřím, že jsem odpověděl na námitky tvé i našeho přítele. Pokud bys přece jen soudil, že nějaké těžkosti je třeba promyslet, žádám tě, aby ses nezdráhal mi je vyznačit, abych i je, pokud budu schopen, vyhladil.

Bud' zdrav atd.

V Haagu 29. července 1675

Poznámky dle Gebhardtova vydání spolu s citacemi z příslušných míst českého překladu Spinozovy Etiky (Spinoza, B.: Etika, přel. K. Hubka, Praha 1977) :

ⁱ Slova „*demonstratione, ostensiva, non ad impossibile deducente*“ a věta „*Nos non posse ... extensionem*“ jsou v originále podtrženy jiným inkoustem. Za „*demonstratione*“ je vepsáno do textu „*scilicet*“ a k tomu poznámka, kterou začíná dopis v *Opera Posthuma*. Je to vepsáno jako poznámka na okraji jinou rukou, nikoli rukou Spinozovou, zřejmě tedy vydavatelem *Opera Posthuma*.

ⁱⁱ Redaktorskou rukou je „*sed*“ přeškrtnuto a za „*non*“ je položeno proto „*vero*“, jak stojí v textu *Opera Posthuma*.

ⁱⁱⁱ „*Convincere*“ je proškrtnuto a „*Dei*“ je vylepšeno na „*de Deo*“, jak je to v textu *Opera Posthuma*.

^{iv} Středník před „*praeterea*“ je změněn v tečku a „*Praeterea*“ je psáno s velkým počátečním písmenem.

^v „*Possent*“ je změněno na „*possint*“.

^{vi} Tvzení 3. první knihy *Etiky*: „Z věcí, jež nemají mezi sebou nic společného, nemůže být jedna příčinou druhé.“

^{vii} Z poznámky k 10. tvrzení první knihy *Etiky*: „V přírodě není dokonce nic jasnějšího, než že každé jsoucno musí být chápáno na základě nějakého atributu a že těchto atributů, jež vyjadřují nutnost neboli věčnost a nekonečnost, má tím více, čím více má reality neboli bytí.“

^{viii} Zde je v originále vsunuta poznámka „*facies totius naturae, quae quamvis infinitis modis variet manet semper eadem. Vide Sch. pr. 13. p.2.*“ Tato poznámka na okraji podávající vysvětlení nevykazuje rysy ani Schullerova, ani Spinozova psaní, jde tedy na vrub vydavatele *Opera Posthuma*.

^{ix} Ve vydání van Vlotenově a J. P. N. Landově je uvedeno, že toto místo by mělo znít „*non solum non ademit*“. Podle pořádku slov ale nemůže být místo čteno a pochopeno jinak, než že Boyle a Oldenburg měli o Spinozovi neuctivé mínění. Ostatně svědčí o tom samotné Oldenburgovy dopisy Spinozovi. Oni pouze sdíleli všeobecně přijímané mínění. Pokud by bylo Schullerovo sdělení pochopeno jinak, nedává žádný smysl. Kdyby oba měli o Spinozovi vysoké mínění, tak by nebylo třeba ujišťování o tom, že jim Tschirnhausen jejich mínění nevymlouval. Schuller zároveň dává základ pro neuctivé mínění poukazem na *Traktát teologicko-politický*. Na to, že Tschirnhausen ovlivnil změnu Oldenburgova

názoru na tento traktát, poukazuje v jednom dopise sám Oldenburg.

^x Zbytek dopisu schází.

^{xi} V originále je oslovení „*Myn Heer*“.

^{xii} Místo jednoduchého „*pergo*“ je v *Nagelate Schriften* „*Doch ik, dit daar latende, ga voort.*“

^{xiii} V *Nagelate Schriften* je „*de alken van het denkbeelt des lighaams, dadelijk wezentlijk zijnde, ingesloten worden*“, tedy v latině „*quae idea corporis actu existentis involvuntur.*“

^{xiv} Tvzení 7. třetí knihy *Etiky*: „Snaha, s níž se libovolná věc snaží setrvat ve svém bytí, není nic jiného než činná esence této věci.“

^{xv} Tvzení 13. druhé knihy *Etiky*: „Předmětem ideje, která konstituuje lidskou mysl, je tělo neboli určitý skutečně existující modus rozlehlosti a nic jiného.“

^{xvi} V *Nagelate Schriften* je za „p. 2“ vloženo „*in mijn Zedekunst*“.

^{xvii} Tvzení 6. druhé knihy *Etiky*: „Mody kteréhokoli atributu mají Boha za svou příčinu jen potud, pokud je chápán ve smyslu atributu, jehož mody to jsou, a nikoli pokud je chápán ve smyslu nějakého jiného atributu.“

^{xviii} Axióm 6. první knihy *Etiky*: „Pravdivá idea se musí shodovat s tím, čeho je ideou.“

^{xix} Tvzení 10. první knihy *Etiky*: „Každý atribut jedné a téže substance musí být chápán ze sebe sama.“

^{xx} Místo „*cognitione assequi*“ mají *Nagelate Schriften* jen „*kennen*“. Místo „*ut fuit propositium*“ je v *Nagelate Schriften* v kurzívě „*t welk te bewijzen stond*“.

^{xxi} Z poznámky k 7. tvrzení druhé knihy *Etiky*: „... Totéž platí i o jiných attributech. A proto je Bůh, pokud jej chápeme s nekonečným počtem atributů, opravdovou příčinou všech věcí tak, jak jsou v něm. ...“

^{xxii} Místo „*singularia*“ mají *Nagelate Schriften* „*bezondern*“ (*Particularia*).

^{xxiii} Poznámka a důsledek 25. tvrzení první knihy *Etiky*: „... Stručně řečeno: ve stejném smyslu, v jakém mluvíme o Bohu jako o příčině sebe sama, musíme o něm mluvit také jako o příčině všech věcí, což bude ještě jasnější z následujícího důsledku. Důsledek: Jednotlivé věci nejsou nic jiného než stavy atributů Boha neboli mody vyjadřující určitým a determinovaným způsobem atributy Boha....“

^{xxiv} Závěr poznámky k 10. Tvzení první knihy *Etiky*: „... že v přírodě existuje jen jedna substance a že ta je absolutně nekonečná. ...“

^{xxv} Po onom „&c.“ je v *Nagelate Schriften* „*en meer*“.

^{xxvi} Poznámka k 7. lematu druhé knihy *Etiky*: „... že celá příroda je jedním individuem, jehož části, tj.

všechna tělesa se nekonečnými způsoby mění, aniž se celé individuum jakkoli mění. ...“

^{xxvii} Toto v *Nagelate Schriften* schází.

Zkrácená verze z Opera Posthuma:

Praestantissime Vir,

Serio abs te peto, ut dubitationes hic motas solvere, tuamque ad eas responsionem mittere placeat. Sit, rogo, demonstrativ ea offensiva; non vero ad impossibili deducens, num scilicet primo nos plura de Deo attributa, quam Cogitationem, Extensionemque possimus cognoscere? Porro num inde sequatur creaturis, aliis constantes attributis, nullam posse concipere extensionem? Unde sequeretur tot constituendos esse mundo, quod dantur Dei attributa. Quantae ex. gr. Extensionis noster existeret mundus, tantae quoque extensionis mundi, aliis affecti attributis essent: quemadmodum vero, praeter cogitationem, non nisi extensionem percipimus, ita etiam istius mundi creaturae, non nisi sui mundi attributa, atque cogitationem percipient.

Secundo, quoniam Dei intellectus tam essentia, quam existentia a nostro differt intellectu; nihil ergo cum nostro commune habet; ac proinde (per 3 Ethic. Prop. part. 1.) Dei intellectus nostri causa esse nequit.

Tertio, in Schol. 10. Prop. part. I. Ethic. ais *nihil in natura clarius esse, quam quod unumquodque ens sub aliquo attributo debeat concipi; (quod optime capio) et quo plus realitatis, aut esse habeat, eo plura ei competant attributa*. Hinc sequi videtur, dari entia, quae tria, quattuor, aliaque plura habent attributa, licet ex demonstratis colligere licuerit, unumquodque ens duobus tantum constare attributis, nimirum certo quadam Dei attribuo, ejusdemque attributi idea.

Quarto, eorum, quae a Deo immediate producta sunt, quaeque mediante infinita quadam modificatione producuntur, exempla desiderarem. Prioris generis cogitatio, ac extensio; posterioris vero intellectus in cogitatione, motus in extensione esse videntur.

Haec sunt, quae abs te, si quidem tempus aliquod tibi sit reliquum, peto. Vale &c.

25 Julii. 1675